

HONDERD JAAR STRAFRECHT. EEN BLIK IN HET VERLEDEN EN IN DE TOEKOMST

door

Jules D'HAENENS

Docent aan de Rijksuniversiteit te Gent

RÉSUMÉ — *Cent ans de droit criminel. Un regard dans le passé et dans l'avenir* — L'étude de l'évolution depuis un siècle du droit criminel belge permet de distinguer dans cette évolution essentiellement trois mouvements :

- le développement du droit pénal positif à partir du code pénal de 1867;
- les différents essais d'une réforme globale de la procédure pénale, qui jusqu'à présent sont restés vains;
- la pénétration dans le droit pénal et surtout dans la procédure pénale du droit international.

Le code pénal, promulgué en 1867, est de conception classique en ce sens qu'il s'attache pour ainsi dire uniquement aux problèmes de l'incrimination et de la peine.

La criminologie, issue du positivisme scientifique, en attirant l'attention des pénalistes sur les facteurs psychologiques et sociologiques du comportement criminel, a souligné, à juste titre, l'importance prépondérante du traitement du délinquant et a ainsi élargi les conceptions sur le rôle à attribuer au droit répressif.

En droit pénal elle a donné naissance à la doctrine dite néo-classique, qui est à l'origine de plusieurs lois qui tendent à individualiser la peine, voire même à y substituer des mesures éducatives ou des mesures de défense sociale. Ainsi la doctrine néo-classique a depuis la fin du 19e siècle et encore de nos jours transformé progressivement le droit pénal positif.

A un rythme accéléré des changements profonds se sont produits, depuis la seconde guerre mondiale, tant sur le plan social que sur le plan économique. Ils sont à l'origine d'une prolifération sans cesse croissante de textes à caractère répressif, que le code pénal n'a pu contenir.

Ce phénomène rend certes indispensable une révision et une refonte du code; mais il démontre aussi toute l'importance que l'on doit attacher aux problèmes de la „dépénalisation” et même de la „décriminalisation” qui, depuis quelque temps déjà, préoccupent les pénalistes.

Déjà en 1830 le législateur avait pris conscience de la nécessité d'une révision de la procédure pénale dans son ensemble. A maintes reprises des commissions furent instituées à cet effet; leurs travaux n'ont pourtant jamais abouti. Ainsi le code d'instruction criminelle, datant de 1808, est resté d'application, toutefois modifié et complété à plusieurs reprises.

En 1962 fut nommé un commissaire royal à la réforme de la procédure

pénale avec mission de présenter au gouvernement des avant-projets tendant à une réforme d'ensemble de la procédure en matière répressive.

Le développement actuel du droit international contribue dans une large mesure à l'évolution du droit criminel.

Le souci de protéger par des dispositions pénales certaines valeurs universelles et la prise de conscience de la nécessité d'une coopération effective entre les Etats dans la lutte contre la criminalité se traduisent par des conventions internationales qui imposent aux Etats l'obligation de compléter ou de modifier leurs législations internes.

Il en résulte une internationalisation du droit criminel.

Wanneer men de ontwikkeling van het strafrecht in België sedert de onafhankelijkheid wil overschouwen, dan moet men de aanvang van die ontwikkeling ongeveer een eeuw terug situeren. Twee data immers bepalen het vertrekpunt van een eigen Belgisch strafrecht : aan de ene kant de wet van 8 juni 1867, waardoor het strafwetboek werd uitgevaardigd, aan de andere kant de wet van 17 april 1878, houdende de voorafgaande titel van het wetboek van strafvordering, waardoor met de hervorming van het strafprocesrecht een aanvang werd gemaakt.

Weliswaar leverde ook voordien de wetgever heel wat werk in het domein van het strafrecht en van het strafprocesrecht, doch dit alles werd maar beschouwd als voorlopig, in afwachting dat, om te voldoen aan de opdracht gegeven aan de wetgever door het Nationaal Congres, „door afzonderlijke wetten en binnen de kortst mogelijke tijd...”, de herziening van de wetboeken zou verwezenlijkt worden (1).

In een relatief korte tijdspanne kwam een vernieuwd strafwetboek reeds in 1867 tot stand, een gebeurtenis die, naar aanleiding van haar honderdste verjaardag in 1967, plechtig werd herdacht tijdens een internationaal colloquium, ingericht door de Rijksuniversiteit te Luik (2). Dit wetboek is het algemeen kader

(1) Artikel 139-11° G.W.

(2) De verslagen uitgebracht tijdens dit colloquium en de bespreking ervan werden samengebundeld in een verzamelwerk getiteld *Commemoration du centenaire du code pénal belge* (Les Congrès et Colloques de l'Université de Liège, Vol. 47 - Luik, 1968); — men raadplege ook : J. CONSTANT : „A propos d'un centenaire”, *Rev. dr. pén.*, 1967-68, blz. 87-113 (mercuriale uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Luik op 1 september 1967).

geworden van waaruit de verdere ontwikkeling van het strafrecht zich tot op heden is blijven voltrekken en dat, te oordelen naar de resultaten, een stevige grondslag heeft geboden om de uiteraard onafwendbare wijzigingen, die zich gedurende een eeuw zouden voltrekken, vooral onder invloed van de criminologische wetenschap, op te vangen.

De hervorming van het strafprocesrecht die omstreeks hetzelfde tijdstip hoopvolle verwachtingen scheen te wettigen, heeft niet hetzelfde succes gekend. Wanneer men de honderdste verjaring herdacht van het strafwetboek, was — na een lange onderbreking — de taak om het strafprocesrecht te hervormen en in een totaal vernieuwd wetboek tot uitdrukking te brengen pas sedert enkele jaren opnieuw ter hand genomen (1). De hoop is thans gewettigd dat die hervorming, waarvan de absolute noodzakelijkheid algemeen erkend wordt, ditmaal zal kunnen verwezenlijkt worden.

Iedere codificatie is vanzelfsprekend de weerspiegeling van de maatschappelijke context waarin ze tot stand kwam, terwijl de stand van de maatschappelijke evolutie in overwegende mate de politieke opvattingen en structuren van een gemeenschap bepaalt.

De 19de eeuw is ongetwijfeld een tijd geweest van gesloten gemeenschappen, wat in de rechtssystemen zijn uitdrukking heeft gevonden in een sterke beklemtoning van de soevereiniteitsgedachte en, daarmee samenhangend, in een exclusief territoriale werking van de wet. Meer dan waar ook is dit merkbaar geweest in het strafrecht, dat, tot vóór korte tijd nog, van het territorialiteitsprincipe een waar dogma had gemaakt (2). Weliswaar kende reeds bijvoorbeeld de wet van 17 april 1878 bevoegdheid toe aan de Belgische strafgerichten om te oordelen over misdrijven, gepleegd buiten het grondgebied van het Rijk, hetzij door Belgen,

(1) Bij K.B. van 12 juli 1962 werd Prof. H. BEKAERT aangesteld tot Koninklijk commissaris voor de hervorming van de rechtspleging in strafzaken, nadat een commissie, opgericht bij Regentsbesluit van 9 november 1946, met als opdracht de herziening van het strafrecht en van de strafrechtspleging voor te bereiden, er niet in geslaagd was die taak tot een goed einde te brengen (H. BEKAERT : „Cinquante années de procédure pénale en Belgique et à l'étranger”, *Rev. dr. pén.*, 1907-1957, Publication jubilaire, blz. 71-72).

(2) R. LEGROS : *Le principe de la territorialité du droit pénal*, (in : *Rapports belges au XIIIe Congrès international de droit comparé*, 1970), blz. 737.

hetzij zelfs — in bepaalde gevallen — door vreemdelingen (1), doch dit was niet zozeer ingegeven door bekommernissen van internationale coöperatie in de strijd tegen de misdadigheid, maar veeleer, zo niet uitsluitend, van bescherming van interne rechtsbelangen.

De ontzaglijke — thans zelfs beangstigende — technologische vooruitgang, heeft het isolement van de verschillende naties definitief doorbroken. De nieuwe mogelijkheden, die door de moderne techniek geboden worden en die vooral snelle en gemakkelijke verre verplaatsingen toelaten, werken nieuwe, grotere en daarom ook des te gevaarlijker criminele ondernemingen in de hand, zodat samenwerking ter bestrijding van de criminaliteit vanzelfsprekend geboden is.

Doch er is meer. De technologische vooruitgang scheidt bovendien nieuwe bedreigingen, die meestal veel verder reiken dan het grondgebied waar ze ontstaan. Gevaren, die voortvloeien uit bv. het gebruik van nucleaire energiebronnen, of dreiging van milieuvervuiling sensibiliseren terecht de openbare opinie en leiden tot de ontdekking van nieuwe waarden (2), waarvan de bescherming op doelmatige wijze moet worden georganiseerd. In de mate waarin hier door het strafrecht sanctionerend moet worden opgetreden, is het duidelijk dat geïsoleerde nationale initiatieven geen uitkomst meer kunnen bieden. De omvang zelf reeds van het dreigend gevaar overschrijdt immers de nationale grenzen, en alleen internationale coöperatie kan hier resultaat opleveren. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat heden ten dage één van de kernproblemen van het strafrecht, dat ook in de toekomst zijn verdere evolutie in overwegende mate zal bepalen, ligt in het fenomeen van de internationalisering van het strafrecht.

Het lijkt mij derhalve dat beschouwingen over een eeuw strafrecht moeten opgebouwd worden rond drie thema's :

- 1) de ontwikkeling van het materieel strafrecht vanuit de codificatie van 1867;
- 2) de pogingen tot hervorming van de strafrechtspleging;

(1) De artikelen 6 tot en met 14, die sedert 1878 herhaalde malen gewijzigd werden.

(2) J. VAN BEMMELEN : *Strafbaarstelling en afschaffing van strafbaarheid van feiten* (in : *En hommage à Jean Constant*, blz. 340).

- 3) de internationalisering van het strafrecht, die geroepen schijnt om, zowel de evolutie van het materieel strafrecht als van het strafprocesrecht diep te beïnvloeden.

I. ONTWIKKELING VAN HET MATERIËLE STRAFRECHT

De 19de eeuw is een bijzonder vruchtbare periode geweest voor codificatie, die vanuit Frankrijk tot een ware beweging is uitgegroeid. Voordien noch nadien heeft men in de rechtsgeschiedenis een zodanige beweging gekend. Zeker niet met zulke afmetingen, vooral niet met zulk resultaat.

Blijkbaar onder invloed van het grote Franse voorbeeld vindt men in de grondwet, die in 1814 in Nederland tot stand kwam, en later ook in de Belgische grondwet, bepalingen opgenomen die een eigen codificatie moesten doen verwezenlijken (1).

Wegens gekende historische omstandigheden was de Franse Code pénal van 1810 ook van meetaf aan van toepassing in de departementen, die later de Belgische staat zouden vormen. Dat nu dit wetboek tot model heeft gediend voor het strafwetboek van 1867, is nochtans eerder aan toevallige omstandigheden toe te schrijven.

Reeds in 1814 werd in Nederland een aanvang gemaakt met de redactie van nieuwe „burgerlijke en criminele wetboeken” en een speciaal daartoe ingestelde commissie was reeds in 1815 klaargekomen met een tekstontwerp, o.m. van een strafwetboek en van een wetboek van strafvordering.

Toen in 1815 het Koninkrijk der Nederlanden was opgericht, werd op 5 september 1815 een Koninklijk besluit uitgevaardigd, waarin beslist werd dat de voorbereide tekstontwerpen aan het advies zouden worden onderworpen van rechtsgeleerden van de zuidelijke provincies. Dat Koning Willem I de ontworpen codificatie snel wou zien vooruitgaan, wellicht om het nieuwe Koninkrijk, door een eenvormige en eigen wetgeving, tot een stevige eenheid te brengen, blijkt reeds hieruit dat, enerzijds werd beslist dat de ontworpen teksten, die uitsluitend in het Nederlands waren

(1) Zie noot 1 blz. 244.

gesteld, niet in het Frans zouden worden vertaald, ten einde het onderzoek ervan niet te vertragen, terwijl anderzijds aan de rechtsgeleerden, magistraten van het Hof van beroep te Brussel, die advies zouden uitbrengen, hiervoor slechts acht tot tien weken tijd werd gegund (1). De uitvoering van de gegeven opdracht was hierdoor reeds onuitvoerbaar.

De mislukking van gans het opzet was echter vooral te wijten aan de fundamentele meningsverschillen tussen de Nederlandse en de Belgische juristen. Het tekstontwerp van het Strafwetboek was inderdaad in ruime mate geïnspireerd door het „Crimineel wetboek” van 1809, dat, in vergelijking met de Code pénal van 1810, als reactionair beschouwd werd. (2) De opvattingen omtrent het strafrecht, zoals ze uit de Franse revolutie waren gegroeid en in de Napoleontische codificatie tot uitdrukking werden gebracht, waren door de juristen van de zuidelijke provincies reeds aanvaard (3). Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de discussies over het voorgelegde ontwerp jaren bleven aanslepen. Een nieuw project in 1827 kende geen beter lot om dezelfde redenen, waarbij nog kwam de politieke onenigheid, die zich reeds aftekende en die zou leiden tot de omwenteling van 1830 (4).

Die totale mislukking van een ruim opgevatte hervorming van het strafrecht had niet enkel tot gevolg dat de Franse Code pénal, na de onafhankelijkheid, in België behouden werd en er verder de evolutie van het strafrecht zou blijven beïnvloeden, maar — paradoxaal genoeg — dat hij, nog langer, nl. tot 1886, in Nederland van kracht is gebleven. En nochtans, na 1830 heeft het in Nederland niet ontbroken aan initiatieven, die er op gericht waren om tot een nationaal Wetboek van strafrecht te komen; doch al die pogingen leden schipbreuk (5).

Na 1830 zou in België alles veel vlotter verlopen. Vooreerst was het ganse opzet meer bescheiden opgevat. Artikel 139-11° G.W. had het over de *herziening* van de wetboeken, niet over nieuwe wetboeken. Na een eerste ontwerp in 1834, dat geen

(1) J. S. G. NIJPELS: *Législation criminelle de la Belgique*, Dl. I, blz. II en III.

(2) A. G. BOSCH: *Het ontstaan van het wetboek van strafrecht*, (Ac. proefschr., Leiden, 1965), blz. 36.

(3) A. G. BOSCH, *op. cit.*, blz. 36.

(4) J. S. G. NIJPELS, *op. cit.*, Dl. I, blz. III, noot 3.

(5) A. G. BOSCH, *op. cit.*, blz. 36-52.

succes kende, omdat de voorgestelde herwerking al te bescheiden werd geacht, werd ten slotte in 1848 een commissie met die taak belast. Een jaar later kwam ze reeds klaar met het algemeen dogmatisch deel (Boek I), dat, in de volgende jaren aangevuld met het bijzonder deel (Boek II), door de wet van 8 juni 1867 als één geheel zou worden goedgekeurd (1).

Wanneer men de voorbereidende werken doorloopt, dan kan men alleen bewondering hebben voor de reusachtige som aan arbeid die aan het optrekken van dit monument besteed werd. De talrijke rapporten van de hand van de hoogleraren J. S. G. NYPELS en J. J. HAUS (2) zijn werkstukken, die ook nu nog als klassieke basiselementen van de Belgische strafrechtswetgeving te beschouwen zijn, waarvan de doctrinale betekenis, na verloop van meer dan een eeuw, niets aan waarde heeft ingeboet. Doch, niet enkel de zorg waarmee de teksten werden opgesteld en toegelicht, maar evenzeer de grondige en deskundige discussies in het Parlement verdienen te worden onderlijnd (3).

NYPELS heeft betreurd dat dit werk achttien jaar heeft gevraagd, hetgeen hij toeschrijft aan het feit dat de wetgever het ganse wetboek als één geheel heeft willen goedkeuren, eerder dan, bij wijze van afzonderlijke wetten, de verschillende hoofdstukken, al naargelang ze klaar zijn gekomen (4). Op afstand gezien kan men echter dit euvel toch ruimschoots vergoed achten door de degelijke zorg die aan het werk besteed werd en waarvan de nauwkeurige en weloverwogen tekstformuleringen getuigen.

Het is natuurlijk het lot van iedere codificatie om eens verouderingsverschijnselen te vertonen. Ook het strafwetboek van

(1) Het strafwetboek trad in werking op 15 oktober 1867; De Nederlandse tekst van het strafwetboek werd vastgesteld bij de wet van 10 juli 1964.

(2) Een biografische nota over J. S. G. NYPELS en J. J. HAUS vindt men in de *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1967-68, blz. 79-85. — In een recente studie van A. G. BOSCH („J. J. Haus en het wetboek van strafrecht”, *R.W.*, 1963-64, kol. 849-854), die op de oorspronkelijke documenten heeft gewerkt, komt de auteur tot de conclusie dat J. J. HAUS wel de belangrijkste rol heeft gespeeld in de voorbereiding van het strafwetboek.

(3) De voorbereidende werken werden door J. S. G. NYPELS uitgegeven in 4 boekdelen onder de titel: *Législation criminelle de la Belgique ou commentaire et complément du code pénal belge* (Brussel, 1867-1870).

(4) J. S. G. NYPELS, *op. cit.*, Dl. I, blz. VIII.

1867 kon daaraan niet ontkomen. Meer bepaald in het bijzonder deel (Boek II) is dit thans vooral merkbaar. Doch, het algemeen dogmatisch deel (Boek I) heeft in zijn grote lijnen stand gehouden en bovendien — en dat vooral is van belang — voldoende ruimte geboden om, wat later door de ontwikkeling van de strafwetenschappen werd verworven, te kunnen integreren (1).

Indien men in 1867 kon geneigd zijn te denken dat, alles wel beschouwd, het strafwetboek toch al te lang op zich had laten wachten, dan zou men nu misschien eerder kunnen zeggen dat het net iets te vroeg is gekomen. Dit moge misschien paradoxaal klinken. Doch, juist omstreeks het tijdstip waarop het wetboek klaar kwam, ontwikkelden zich, onder invloed van het positivisme, ook op het gebied van de strafwetenschappen, nieuwe denkbeelden, die in de komende jaren geleidelijk in het positief strafrecht zouden vertolkt worden en de verdere richting van de ontwikkeling zouden bepalen (2).

Honderd jaar strafrecht zou men, onder rechtsdogmatisch oogpunt, kunnen karakteriseren als een geleidelijke evolutie van wat men noemt klassiek — naar neo-klassiek strafrecht.

Het klassiek strafrecht kent slechts twee dimensies : het misdrijf en de straf. De functie van de straf is vergeldend; de maat van de vergelding wordt bepaald in evenredigheid tot de objectieve zwaarwichtigheid van het misdrijf. Het doel van de straf is de afschrikking, die tot maatschappelijke beveiliging en tot handhaving van het normenstelsel moet leiden. Die opvatting ligt duidelijk ten grondslag aan de verschillende soorten van straffen, die in artikel 7 S. W. opgesomd worden en waarvan de benamingen alleen reeds (doodstraf, dwangarbeid, opsluiting... enz.) moeten doen huiveren (3).

(1) Chev. BRAAS : *A propos du code de 1867 — Etat du droit répressif en Belgique*, (in : *Commémoration du centenaire du code pénal belge*, Luik, 1968), blz. 35.

(2) In Nederland kwam een nieuw wetboek van strafrecht tot stand in 1881, amper veertien jaar later dus dan in België; dit betrekkelijk kort tijdsverschil was evenwel voldoende om in het Nederlandse wetboek reeds de eerste sporen te zien van opvattingen, die hun oorsprong vinden in de positivistische leer en die zouden leiden tot de zogenaamde neo-klassieke school in het strafrecht (P. E. TROUSSE, A. FETTWEISS et S. C. VERSELE : *Exposé des principes généraux du droit pénal positif des pays étrangers*, in *Les Nouvelles, Dr. pénal*, Dl. I-II, nr. 4177).

(3) H. BEKAERT : *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, blz. 30-31.

Onder impuls van de wetenschappelijke opbloei zou men, in de tweede helft van de 19de eeuw, er vrij vlug toe komen ook het misdrijf te gaan bestuderen, niet als een juridische constructie, maar als een maatschappelijk fenomeen. Deze benaderingswijze, die men later de criminologie zou noemen, leidde vlug tot de ontdekking dat, in het tot stand komen van het misdrijf, in overwegende mate de psychologische structuur van de dader en zijn sociale context medebepalend waren; m.a.w. dat het misdrijf allereerst een menselijke gedraging was, zodat het strafrecht, dat zich alleen bewoog rondom juridisch geconstrueerde begrippen van misdrijf en straf, er behoefte aan had voortaan te worden georiënteerd op de misdadige mens. Het criminologisch onderzoek bracht aldus in het strafrecht een derde dimensie : de dader.

De opvattingen van de positivistische school waren echter gekenmerkt door een diep pessimistische visie op de mens; iedere wilsvrijheid werd hem ontzegd, elk geloof in zijn perfectibiliteit werd verworpen. Vanuit die opvatting kon het positivisme geen bijdrage leveren tot ontwikkeling van het klassiek strafrecht, dat volledig op de schuld en dus op de wilsvrijheid steunde. In zijn absolute vorm kon deze leer er alleen toe leiden de straf te doen verdwijnen en in de plaats daarvan een systeem van maatschappelijke beveiliging in te richten.

Elke theorievorming lijdt hoofdzakelijk aan het gebrek te radicaal en dus eenzijdig te zijn; doch in dit gebrek zelf schuilt haar goede eigenschap, nl. dat door overbeklemtoning de ogen geopend worden voor wat er werkelijk aan nieuws en waardevols in verborgen zit. De verdienste van het positivisme is ongetwijfeld geweest dat ze heeft doen inzien dat in het strafrecht ook en vooral aandacht moest besteed worden aan de persoon van de dader. Eens ontdaan van zijn extreme opvattingen, opende het positivisme voor het strafrecht de weg naar het neo-classicisme, een evolutie die een aanvang nam rond 1880 en zich heden ten dage nog steeds verder voltrekt.

Onder invloed van de positivistische denkbelden en later van de leer van de school van het sociaal verweer zou de neo-klassieke opvatting geleidelijk de vergeldende functie van de straf afzwakken en haar hoofdzakelijk een resocialiserende rol toebedelen (1).

(1) M. FRANCHIMONT : „Incertitudes et espérance des pénalistes”, *R.D.P.*, 1959-60, blz. 904.

Om dit in de strafrechtspraktijk te verwezenlijken moest de mogelijkheid geschapen worden om de straf te individualiseren, in sommige gevallen zelfs om haar te vervangen door maatregelen, met een curatief of educatief karakter, die tevens de maatschappelijke bescherming zouden verzekeren. Deze opvatting bracht in het strafrecht aldus de penologie tot bloei en vernieuwde de inzichten in de penitentiaire behandeling. In het strafwetboek was daarvan niets te merken. De loutere opsomming van de straffen (artikel 7 S.W.) kan men bezwaarlijk penologie noemen, terwijl de aanduiding van de inrichtingen waar de straffen zullen worden ten uitvoer gelegd (artikelen 14, 17, 26 en 29 S.W.) (1), niet als penitentiair recht kan worden beschouwd. Afgezien van artikel 30 bis S.W., dat de verplichting tot arbeid van de gedetineerden en de doelstellingen daarvan omschrijft (wet van 18 maart 1970) en het K.B. van 21 mei 1965, houdende het algemeen reglement van de strafinrichtingen, heeft de penitentiaire behandeling in België zich hoofdzakelijk ontwikkeld door de actie van het bestuur der strafinrichtingen (2). Het ontbreken van al te strakke wettelijke bepalingen met betrekking tot penitentiaire behandeling biedt trouwens alleen voordelen. Het laat immers steeds een soepele aanpassing toe, naarmate nieuwe inzichten aangaande methodes van behandeling doordringen.

In de overgang van het klassiek naar het neo-klassiek strafrecht is het doctrinaal werk van Adolphe PRINS „*Science pénale et droit positif*”, dat dagtekent van 1899, van uitzonderlijke betekenis. Daarin vestigt hij er reeds de aandacht op dat de wetgever van 1867 geen rekening heeft kunnen houden met de nieuwe opvattingen, die op dat ogenblik pas aan het groeien waren (3). Met grote scherpzinnigheid onderscheidt hij reeds de gebieden waar het strafwetboek te kort schiet en betracht hij, in de doctrine, een synthese tussen het klassieke strafrecht en de bijdrage, die door het positivisme werd geleverd (4). Later heeft Procureur-

(1) In werkelijkheid worden die wetsbepalingen niet meer toegepast.

(2) Over de evolutie van de penitentiaire opvattingen in België raadplege men het *Bulletin van het Bestuur der Strafinrichtingen*, sedert 1947 uitgegeven door het Ministerie van Justitie (tweetalig). In een afzonderlijke aflevering werden de inhoudstafels van de jaargangen 1947-1971 gepubliceerd.

(3) A. PRINS : *Science pénale et droit positif*, blz. 33.

(4) *Idem.*, blz. 169-171, 223-226, 229-246, waar hij een fundamentele kritiek maakt op het ontbreken in het strafwetboek van een regime van jeugd-

generaal bij het Hof van Cassatie Professor Léon CORNIL de evolutie van klassiek- naar neo-klassiek strafrecht meesterlijk geschetst en daarbij terecht aangestipt dat, amper vijftig jaar na zijn ontstaan, het strafwetboek van 1867 reeds als neo-klassiek kon bestempeld worden (1).

Die verwezenlijkingen zijn in hoofdzaak :

- het regime van de voorwaardelijke invrijheidstelling ingevoerd door de wet van 31 mei 1888 (2);
- het stelsel van de voorwaardelijke veroordeling (3), waaruit de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie zou groeien;
- de wet van 15 mei 1912 op de kindbescherming, die later de wet van 8 april 1965 op de jeugdbescherming is geworden;
- de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, die thans door de wet van 1 juli 1964 werd vervangen.

Ontstaan op verschillende tijdstippen, onder de vorm van bijzondere wetten, maken ze niettemin een geheel uit, dat een noodzakelijk complement vormt van Boek I van het strafwetboek, waarin ze zonder moeite zouden kunnen worden geïntegreerd (4).

Indien het algemeen deel van het strafwetboek voldoende ruimte bood om, wat in de loop van een eeuw aan nieuwe inzichten groeide, op harmonische wijze te verwerken, dan is de be-

bescherming en van sociaal verweer ten aanzien van abnormale delinquenten, en tevens de richting aanwijst langswaar een oplossing voor die problemen moet gezocht worden. — Zie ook : R. VICTOR : „Het werk van Adolphe Prins,” *R.W.*, 1934-35, kol. 413-415.

(1) L. CORNIL, *Le droit pénal et la procédure pénale après la tourmente*, in *Les Nouvelles, Proc. pén.*, Dl. I-I (Algemene inleiding), blz. 24-25.

(2) Nadien herhaalde malen aangevuld en gewijzigd, een laatste maal door de wet van 2 juli 1962.

(3) Ingevoerd door artikel 9 van de wet van 31 mei 1888, werd het toepassingsveld ervan verruimd door de wet van 14 november 1947. Oorspronkelijk was het stelsel van de „voorwaardelijke veroordeling” opgenomen in dezelfde wet als de „voorwaardelijke invrijheidstelling”. Sedert de wet van 29 juni 1964 is de term „voorwaardelijke veroordeling” vervangen door „veroordeling met uitstel” en werd dit stelsel, samen met dit van de opschorting van uitspraak van veroordeling en van de probatie in een afzonderlijke wet geregeld, los van de wet van 31 mei 1888 op de voorwaardelijke invrijheidstelling.

(4) C. J. VANHOUDT en W. CALEWAERT : *Belgisch strafrecht*, Dl. I, blz. 14.

denking van de Franse criminalist LÉAUTÉ, dat strafwetboeken slecht weerstaan aan veroudering (1), zeker toepasselijk op het bijzonder deel van het wetboek. Het 19de eeuws maatschappijtype had betrekkelijk weinig behoefte aan criminalisering van gedragingen. Het strafwettenarsenaal kon, zoals dit het geval is in het strafwetboek, beperkt blijven tot nagenoeg 450 artikelen, waarin zowat alle rechtswaarden voorkomen, waarvan de handhaving moeilijk anders dan door strafbedreiging kan verzekerd worden. Een behoorlijke handhaving van het waardenstelsel, uitgedrukt in die wetsbepalingen, kon in een vrij statische samenleving rust en veiligheid verzekeren.

Dit behoort echter thans tot het verleden. De overrompelende en zelfs agressieve wijze waarop de technische vooruitgang op ons afstormt, schept nood aan beveiliging van waarden, die voorheen niet in het gedrang kwamen, terwijl sommige bestaande normen praktisch overbodig zijn geworden, omdat ze niet of nauwelijks meer beantwoorden aan wat als een maatschappelijke waarde erkend wordt.

Dit blijkt duidelijk uit de strafrechtspraktijk. Het aantal bepalingen van Boek II van het strafwetboek, dat nog courant wordt toegepast, is vrij beperkt. Er zijn zelfs ganse hoofdstukken, die zo onbelangrijk zijn geworden, dat men er nog nauwelijks het bestaan van vermoedt. Daarentegen echter blijkt ook hoe zich tal van situaties voordoen, die in ernstige mate de veiligheid bedreigen en daardoor terecht de publieke opinie sensibiliseren, doch waartegen een doelmatig optreden onmogelijk lijkt, hetzij omdat enige strafwetgeving ter zake helemaal ontbreekt, hetzij omdat, waar ze bestaat, een efficiënte toepassing ervan praktisch uitgesloten is. Het beklemmend probleem van de milieuvervuiling is daarvan een treffend voorbeeld (2); maar er zouden nog vele andere aan te wijzen zijn.

De sociaal-economische omwenteling, die zich vooral sedert de tweede wereldoorlog is beginnen voltrekken, heeft er de wetgever nochtans toe genoopt, in een steeds sneller tempo, pogingen te ondernemen om rechtsbescherming te organiseren van nieuwe waarden, die reeds in het gedrang waren gebracht of althans

(1) J. LÉAUTÉ : *Criminologie et science pénitentiaire*, blz. 158 en 161.

(2) J. MATTHIJS : „La protection pénale de l'environnement, l'eau, l'air, le bruit,” *R.D.P.*, 1971-72, blz. 519-567.

ernstig dreigden dit te worden. Daartoe werd hoofdzakelijk het strafrecht gehanteerd, hetgeen tot gevolg had een steeds maar groeiende *criminalisering*, waarvoor de structuur van het strafwetboek meestal geen ruimte bood. Vandaar dat al die nieuwe strafbepalingen zijn ontstaan, buiten de bestaande codificatie, onder de vorm van zogenaamde bijzondere strafwetten. Een onderzoek in dit verband heeft aangetoond dat, waar in 1944 er slechts 382 bijzondere strafwetten van toepassing waren, dit aantal in 1971 gestegen was tot 1112 (1), zodat men mag stellen dat, waar het bijzonder deel van het strafwetboek geleidelijk aan functieverlies is gaan lijden, het strafrecht zich uiteindelijk buiten zijn normaal kader is gaan ontwikkelen.

Daarbij is het ook opvallend dat de techniek van de strafbaarstelling een grondige wijziging heeft ondergaan. Waar in het strafwetboek in hoofdzaak strafbaar zijn gesteld gedragingen die schade hebben verwekt, bestaat thans meer en meer de tendens — overigens, naar mijn oordeel, terecht — om te gaan criminaliseren gedragingen of toestanden die een gevaar scheppen, ook al verwekken ze nog geen schade; men heeft dit verschijnsel genoemd „l'incrimination de la mise en danger” (2), dat het ontstaan heeft gegeven aan een nieuw type van misdrijf, de zogenaamde „délit-obstacle”. Hiermee wordt bedoeld dat door het strafbaar stellen van gedragingen, die een toestand van gevaar in het leven roepen, men de schade, die uit die toestand zou kunnen voortspruiten, tracht te voorkomen. Het overtreden van de norm, die een bepaalde handeling gebiedt of verbiedt, scheidt een toestand van gevaar, ook al wordt weliswaar hierdoor meestal geen schade teweeggebracht. Typerend voorbeeld daarvan is, naast vele andere, het algemeen reglement op de arbeidsbescherming, dat door talloze dwingende bepalingen, die evenveel incriminaties uitmaken, een preventief systeem van beveiliging scheidt, dat het voorkomen van arbeidsongevallen beoogt. Dit criminaliseringsproces doorheen talrijke bijzondere strafwetten, die de meest verscheidene materies bestrijken, heeft gaandeweg een strafrecht gecreëerd, dat men preventief zou kunnen noemen.

(1) H. BEKAERT : *La manifestation de la vérité dans le procès pénal*, blz. 60 + noot 10 en blz. 102.

(2) S. C. VERSELE : „L'incrimination de la mise en danger”, *R.D.P.*, 1967-68, blz. 429-455.

De ongebreidelde proliferatie van teksten, die in de laatste jaren indrukwekkende afmetingen heeft aangenomen, zoals zo-even werd aangestipt, heeft hoofdzakelijk twee nadelen :

- bij ontstentenis van een algemeen kader waarin die teksten konden opgevangen worden, hebben ze een wilde groei gekend, waarbij vaak werd afgeweken van de algemene principes, die de strafbaarheid beheersen, zonder dat daarvoor enige redelijke verklaring te geven is, terwijl in de gevallen waar afwijkingen onvermijdelijk zijn, — ik denk bv. aan incriminaties in verband met het economisch recht —, dit geschiedt op de meest uiteenlopende wijze, zonder dat blijkbaar ooit aan enig samenhangend structureel geheel gedacht werd (1);
- daarenboven — en dit lijkt mij belangrijker, omdat het dieper inwerkt — ontstaat daardoor onvermijdelijk een dubbel strafrecht, enerzijds datgene wat de fundamentele maatschappelijke orde zou beveiligen, anderzijds datgene wat louter conventionele structuren zou betreffen.

De strafrechtspraktijk toont aan dat deze ontwikkeling gevaarlijk is en de fundamentele ethische betekenis, kenmerk van iedere rechtsregel, dreigt te doen vervagen. Recht behoort immers altijd ethisch te zijn en bedoelt dit ook, vermits het uiteraard de organisatie en de bescherming van maatschappelijke waarden beoogt. Men kan weliswaar van mening verschillen over de inhoud van die waarden en over de vraag in welke mate het recht er zich dient mee in te laten, doch dit doet niets af van het principe zelf. Dat de evolutie naar een dubbel strafrecht het bewustzijn van de fundamenteel ethische grondslag ervan bedreigt, kan men in de praktijk dagelijks ervaren.

Een verdachte, die wegens diefstal veroordeeld wordt, is zich meestal wel bewust van het onmaatschappelijke van zijn gedrag, terwijl een verdachte, die veroordeeld wordt wegens oneerlijke concurrentiepraktijken, fiscaal bedrog, miskennis van milieuwetgeving, roekeloosheid in het verkeer, enz... meestal met een gerust geweten de gerechtszaal verlaat.

Nu wil ik niet beweren dat alleen de wijze waarop het criminaliseringsproces doorheen de bijzondere strafwetten geschiedt

(1) J. D'HAENENS : „Is een synthese van de beteugeling in de bijzondere strafwetten te realiseren?“, R.W., 1963-64, kol. 477-478.

daarvoor verantwoordelijk is, maar ergens speelt dit dan toch wel een rol.

Bij de bespreking in de commissie voor de Justitie van de senaat van het begrotingsontwerp voor 1974, vertolkte de Minister van Justitie de wens van verschillende juristen tot oprichting van een commissie, die met de taak zou belast worden het strafwetboek te herzien. Daarbij gaf de Minister als zijn mening te kennen dat de hervorming betrekking zou moeten hebben op het algemeen en het bijzonder gedeelte van het strafwetboek, maar niet op de bijzondere strafwetten, die veeleer technische aangelegenheden betreffen (1).

Een dergelijk initiatief verdient alleszins aandacht. Doch waarom zou men het probleem van de bijzondere strafwetten bij die hervorming niet betrekken? Het komt mij, om de hoger uiteengezette redenen, voor dat juist één van de belangrijke thema's bij een geplande hervorming er zou moeten in bestaan te onderzoeken op welke wijze het strafrecht, dat in het wilde weg buiten het strafwetboek is gegroeid, er in zou kunnen geïntegreerd worden (2).

Onnodig er op te wijzen dat dit moeilijke vraagstukken van juridische techniek doet rijzen. Dat een integratie er niet kan in bestaan alle bepalingen van de bijzondere strafwetten, die vaak een reglementerend karakter hebben en daarom reeds noodzakelijkerwijze aan snelle veranderingen onderhevig zijn, zo maar in het strafwetboek op te nemen, hoeft vanzelfsprekend geen betoog. Doch zou men er niet kunnen toe komen om algemene incriminaties op te stellen, die bv. het economisch-, het sociaal-, het verkeersdelict, enz... omschrijven en de er op toepasselijke straffen voorzien, terwijl de concrete inhoud van die misdrijven, die uiteraard en onvermijdelijk aan bestendige wijzigingen onderworpen is wegens de snelle evolutie, waardoor deze materies gekenmerkt worden, verder zou kunnen geregeld worden door afzonderlijke wetten en besluiten?

Een hervorming in die zin, zou vanzelfsprekend ook dienen gepaard te gaan met sommige aanpassingen van het algemeen deel van het wetboek (Boek I S.W.), waarbij men o.m. kan

(1) *Parl. besch. - Senaat*, Zitt. 1973-74, nr. 82, blz. 11.

(2) Vgl. R. LEGROS : „L'influence des lois particulières sur le droit pénal général”, *Rev. Sc. crim.*, 1968, blz. 235-241 en blz. 260.

denken aan bv. de strafrechterlijke aansprakelijkheid van rechtspersonen, de op hen toepasselijke straffen, enz... (1). Een dergelijke werkwijze zou bovendien toelaten een evenwichtig en eenvormig gestructureerd geheel op te bouwen, waaraan het strafrecht, wil het efficiënt kunnen functioneren, zeker behoefte heeft. Doch vooral zou een aldus opgevatte hervorming kunnen bijdragen tot de vorming van het bewustzijn dat er tussen de misdrijven geen essentieel, maar enkel een gradueel verschil bestaat, bewustzijn dat thans in grote mate verloren is gegaan en, naast veel andere, één van de redenen is waarom zovele bepalingen van bijzondere strafwetten volledig ondoelmatig lijken te zijn.

Een andere reden is ongetwijfeld ook de al te sterke criminaliseringstendens, die in de laatste jaren kon worden vastgesteld. Wanneer de wetgever aan rechtshandhaving denkt, dan grijpt hij gemakkelijk naar het strafrecht. Men kan het wel begrijpen; het strafrecht is nu eenmaal een discipline, die geheel op rechtshandhaving is ingesteld. Doch zijn mogelijkheden zijn niet onbeperkt. Een te uitgebreide criminalisering gaat vlug averechtse effecten teweegbrengen, alleen reeds omdat de opsporings- en vervolgingsorganen overlast geraken met tot gevolg de feitelijke straffeloosheid.

Heden ten dage groeit het bewustzijn dat eerder moet worden gestreefd naar *depenalisering*, waardoor bedoeld wordt het vervangen van de strafsancie door een andere vorm van georganiseerde maatschappelijke reactie, en zelfs naar *decriminalisering*, waarbij iedere andere vorm van georganiseerde reactie achterwege blijft. De Belgische wetgever heeft voor de eerste maal over depenalisering gesproken en trouwens een stap in die richting gezet, naar aanleiding van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken, waarin de eigenlijke strafsancie naar de achtergrond werd geschoven om plaats te maken voor een meer veralgemeende toepassing van de vordering tot staking, die men reeds kende in het K.B. nr 55 van 23 december 1934 betreffende de oneerlijke mededinging (2).

Doch de begrippen *depenalisering* en *decriminalisering* krijgen

(1) J. D'HAENENS : *De onderneming en het economisch strafrecht*, (in : *Economisch en financieel recht vandaag* — I), blz. 458-460.

(2) J. MATTHIJS : „De wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken”, *S.E.W.*, 1972, blz. 452-456.

allengs een ruimere draagwijdte en zijn reeds goed op weg — vooral dan in Nederland — om polen te worden rond dewelke het lijkt dat zich een nieuwe school in de criminologie aan het vormen is (1). Uitgaande van de opvatting dat het strafrecht en hoofdzakelijk de strafrechtspleging, die beschreven wordt als een degradatieceremonie, stigmatiserend werkt, wordt men ertoe gebracht de zin zelf van het strafrecht als rechtshandhavingssysteem in vraag te stellen. In zijn huidige formulering lijkt dit alles wel al te extreem, wat niet belet dat bij een eventuele hervorming van het strafwetboek toch ook met deze opvattingen, waarin wellicht ergens ook waarheid schuilt, rekening zal moeten gehouden worden (2).

II. POGINGEN TOT HERVORMING VAN DE STRAFRECHTSPLEGING

Het opstellen van een wetboek van strafrechtspleging schijnt één van de moeilijkste opgaven te zijn voor een wetgever. Dit was blijkbaar reeds zo in 1808. Korte tijd al na zijn ontstaan werd van het wetboek van strafvordering gezegd dat, van alle Napoleonische wetboeken, het wellicht het minst geslaagde was. Kritiek erop werd reeds uitgebracht door Faustin HÉLIE, die als de meest gezaghebbende commentator ervan mag worden aangezien, en na hem werd die door anderen, zowel in Frankrijk als in België, herhaald (3).

Die kritiek richt zich zowel tegen de conceptie als tegen de vorm van het wetboek.

De algemene conceptie ervan steunde op een hybridisch stelsel : enerzijds het geheim en niet-tegensprekelijk karakter van het vooronderzoek, anderzijds het openbaar en tegensprekelijk

(1) Zie o.m. de aflevering van februari 1972 van het tijdschrift *Delikt en delinkwent*, dat volledig gewijd is aan het thema „dekriminalisering”.

(2) Iets van die opvatting vindt men reeds in artikel 3, tweede lid, van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, dat de mogelijkheid voorziet dat opschorting zou bevolen worden door de onderzoeksgerechten” ... wanneer zij van oordeel zijn dat de openbaarheid van de debatten de declasserings van de verdachte zou kunnen veroorzaken of zijn reclasserings in gevaar zou kunnen brengen”.

(3) H. BEKAERT, *op. cit.*, blz. 59-60.

karakter van het onderzoek ter terechtzitting. Dit stelsel was zo gewild. Uit reactie tegen de strafrechtspleging van het „ancien régime”, was de revolutionaire wetgever — vol bewondering voor het Engelse stelsel — ertoe gekomen een zuiver accusatoire rechtspleging op te bouwen, waarin de jury centraal stond, en dit zowel in het vooronderzoek (jury d'accusation) als in het onderzoek ter terechtzitting (jury de jugement) (1). Toen na enkele jaren praktisch dit stelsel de verwachtingen, die erin gesteld werden, niet inlostte en bovendien de politieke evolutie opnieuw een meer autoritaire richting opging, werd gezocht naar een combinatie tussen het vroegere systeem en de opvattingen, die de revolutie had doen zegevieren. Voor de rechtspleging bij het vooronderzoek greep men terug naar de principes van de „Ordonnance Criminelle” van 1670, voor het onderzoek ter terechtzitting naar de principes, die uit het revolutionaire recht waren gegroeid (2).

De poging tot synthese werd echter een mislukking, wellicht deels te wijten aan het feit dat de wetgever de principes van de inquisitoriale procedure van de „Ordonnance Criminelle” van 1670 vrij slaafs overnam zonder de nodige inspanningen te doen om ze een eigentijds karakter te geven.

De vorm van het wetboek — vooral dan Boek I, dat betrekking heeft op het vooronderzoek — werd daarvan de pijnlijke illustratie : slordig en onvolledig opgestelde teksten, onnauwkeurige formulering, enz.. Indien ongetwijfeld het openbaar en tegensprekelijk vooronderzoek, zoals het tijdens de revolutionaire periode was opgevat, te verregaand was, dan was het niettemin evenzeer een vergissing van de wetgever van 1808 om de rechten van de verdediging in het stadium van het vooronderzoek nagenoeg volledig te negeren. Een vooronderzoek van het inquisitoriaal type, getemperd door een behoorlijke organisatie van het recht op verdediging, zou een werkelijke vernieuwing hebben gebracht, die wellicht een evenwichtige synthese mogelijk had gemaakt.

De talrijke pogingen tot hervorming van het wetboek van strafvordering in zijn geheel, hebben zich steeds rond dit thema

(1) A. ESMEIN : *Histoire de la procédure criminelle en France*, blz. 417 e.v.

(2) A. ESMEIN, *op. cit.*, blz. 532-546; — G. STEFANI & G. LEVASSEUR : *Procédure pénale*, (uitg. 1971), blz. 58-59.

toegespitst, niet enkel in België (1), maar ook in Frankrijk, waar reeds, door de wet van 8 december 1897, het recht van de verdachte erkend werd om zich, vanaf zijn eerste verschijning vóór de onderzoeksrechter, door een raadsman te laten bijstaan, principe dat later in de Code de procédure pénale van 1958 werd overgenomen (2).

De fundamentele kritiek, die van meetaf tegen het wetboek van strafvordering werd geformuleerd en die hoofdzakelijk gericht is tegen Boek I, dat het vooronderzoek betreft en dat, zoals werd uiteengezet, op ongelukkige wijze geïnspireerd werd door de „Ordonnance criminelle” van 1670, verklaart waarom, sedert de onafhankelijkheid, het probleem van de hervorming vlug aan de orde werd gesteld.

Tot een resultaat is het nog niet gekomen, hoewel het overdreven zou zijn te beweren dat al die pogingen tot niets hebben gediend. De werkzaamheden verricht door een commissie, ingesteld bij K.B. van 5 maart 1850, leidden tot de redactie van een tekst betreffende de voorlopige hechtenis, die de wet van 18 februari 1852 zou worden en waaruit later de thans nog vigerende wet van 20 april 1874 zou ontstaan, die ook inmiddels herhaalde malen gewijzigd en aangevuld werd. Een commissie, ingesteld bij K.B. van 30 november 1869 bracht het tot de redactie van een tekst, die zou leiden tot de wet van 17 april 1878, houdende de voorafgaande titel van het wetboek van rechtspleging in strafzaken.

Doch de onmacht, zowel in Frankrijk als in België, om tot een grondige hervorming van het systeem te komen, niettegenstaande door de praktijk steeds duidelijker de tekorten van het onvolledig en gebrekkig opgestelde wetboek van 1808 in het licht werden gesteld, had tot gevolg dat de strafrechtspleging zich geleidelijk op pretoriaanse wijze ging ontwikkelen.

Het strafprocesrecht, zoals het gestalte heeft gekregen in de rechtspraak van het Hof van Cassatie en zoals het in de praktijk wordt beoefend, kan men soms niet, soms nog ternauwernood in het wetboek terugvinden, zodat Procureur-generaal CORNIL

(1) Zie hierover : S. SASSERATH : *Procédure pénale, exposé critique*, in *Les Nouvelles, Proc. pén.*, Dl. I-II, nrs. 29 e.v.

(2) STEFANI en LEVASSEUR, *op. cit.*, blz. 63, spreken van „la procédure de l'instruction préparatoire contrôlée”.

in zijn mercuriale van 1931 (1) heeft kunnen zeggen : „La procédure du Livre I du Code d'instruction criminelle, c'est la procédure telle qu'on ne la pratique plus” en hieruit concludeerde dat het nodig was om aan het vooronderzoek zijn wettelijk karakter, dat het verloren heeft, terug te schenken (2).

Dit is zo opvallend dat de practici bijna steeds hun toevlucht nemen tot handboeken en het gebruik van het wetboek zelf, dat een ware doolhof is, meestal hebben verleerd.

Van die pretoriaanse groei zou men talrijke voorbeelden kunnen aanhalen; ik noem er maar één enkel, misschien wel het belangrijkste : het opsporingsonderzoek verricht door de procureur des Konings. Niettegenstaande het wetboek van strafvordering dienaangaande niets heeft geregeld, is dit nochtans, in de overgrote meerderheid van strafzaken, de wijze waarop de verdere vervolgingen voor het vonnisgerecht worden voorbereid (3).

Naast de pretoriaanse ontwikkeling heeft de behoefte om een bevredigende voorlopige regeling te vinden voor allerlei dringende problemen, in afwachting dat een nieuw wetboek zou tot stand komen, wetgevende initiatieven opgewekt, waardoor op fragmentaire wijze heel wat wijzigingen, aanvullingen en vernieuwingen in het strafprocesrecht werden aangebracht. De idee van een betere inrichting van het recht van verdediging in de fase van het vooronderzoek, die, zoals hoger werd aangestipt, in alle pogingen tot globale hervorming een belangrijk objectief was, komt ook daar weer tot uiting.

In die geest voorziet de wet van 23 augustus 1919, waardoor artikel 5 van de wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis werd aangevuld, dat, bij de behandeling van de maandelijks handhavingen, het dossier ter beschikking wordt gesteld van de raadsman van de verdachte, terwijl de wet van 25 oktober 1919 een tegensprekelijk debat vóór de raadkamer inricht ter gelegenheid van de regeling van de procedure, nadien, door de wet van

(1) L. CORNIL : „De la nécessité de rendre à l'instruction préparatoire, en matière pénale, le caractère légal qu'elle a perdu, R.D.P., 1931, blz. 809-827.

(2) Het wettelijk karakter van het strafprocesrecht is een eis gesteld door artikel 7 G.W. : „Niemand kan worden vervolgd dan alleen in de gevallen voorzien bij de wet, en op de wijze, door haar voorgeschreven”.

(3) L. CORNIL, *op. cit.*, R.D.P., 1931, blz. 813.

19 augustus 1920, uitgebreid tot de Kamer van Inbeschuldigingstelling. In de lijn van die ontwikkeling ligt ook de voorzichtige innovatie, ingevoerd door de wet van 22 juli 1927, waardoor aan de burgerlijke partij het recht wordt verleend om haar stem te laten horen in het debat vóór de onderzoeksgerechten over de regeling van de proceduur.

Men zou talrijke andere fragmentaire wijzigingen en aanvullingen kunnen aantonen waardoor getracht werd om aan de geleidelijke onaangepastheid van het bestaande wettelijke kader te verhelpen (1). In dit verband kan bovendien ook gewezen worden op de talrijke regelen van rechtspleging, die verspreid liggen in de reeds besproken bijzondere strafwetten en waarin iedere structurele onderlinge samenhang totaal ontbreekt, zodat het, ook in dat domein, meer dan ooit dringend noodzakelijk is geworden een logisch en functioneel systeem op te bouwen.

De zoëven geschetste dubbele ontwikkeling van het strafprocesrecht is zeker niet van aard geweest om het geheel overzichtelijk te maken, wel integendeel. Doch ze biedt wellicht dit voordeel dat oplossingen, die op pretoriaanse wijze zijn gegroeid of hun ontstaan danken aan afzonderlijke wetgevende initiatieven, aan de praktijk konden worden getoetst en zodoende hun dege-lijkheid of hun ontoereikendheid hebben aangetoond. Aangepast aan de huidige noden, kunnen ze waardevolle elementen zijn waarmee een nieuw wetboek van strafrechtspleging kan worden opgebouwd.

Een vernieuwd wetboek van strafrechtspleging kan, naar mijn oordeel, slechts als geslaagd beschouwd worden en een factor zijn in de maatschappelijke vooruitgang, wanneer zijn conceptie en zijn uitwerking zodanig zijn dat een evenwichtige synthese tot stand gebracht wordt tussen de rechtmatige belangen van al diegenen, die bij het strafproces betrokken zijn. Dit zijn : de gemeenschap, de verdachte en de benadeelde.

De beveiliging van de gemeenschap eist dat de opsporing van de misdrijven snel en efficiënt zou geschieden, hetgeen maar mogelijk meer is, indien daarbij o.m. het gebruik van moderne technische middelen — wel te verstaan mits de nodige waarborgen en beperkingen — aanvaard wordt.

(1) H. BEKAERT, *op. cit.*, blz. 69-108.

De bescherming van de verdachte eist dat zijn recht van verdediging, ook reeds in de fase van het vooronderzoek, beter zou georganiseerd worden. Dit impliceert niet een tegensprekelijk onderzoek, wel de mogelijkheid, onder bepaalde voorwaarden, van een toezicht op het vooronderzoek, hetgeen o.m. zou kunnen worden verwezenlijkt door aan de verdachte en aan de burgerlijke partij of aan hun raadsman het recht te verlenen om, bij verzoekschrift, bepaalde onderzoeksverrichtingen te vragen, die enkel door een jurisdictionele beslissing van de onderzoeksrechter of van de raadkamer zouden kunnen afgewezen worden en waartegen desgevallend verhaal zou mogelijk zijn (1).

De bescherming ten slotte van de benadeelde. Het strafrecht besteedde in de laatste jaren bijna uitsluitend aandacht aan de dader van het misdrijf. Dit ligt, zoals eerder werd onderstreept, in de lijn van de taak die, in de neo-klassieke leer, aan het strafrecht werd toebedeeld, en heeft blijkbaar alle inspanningen van de penalisten opgeëist. Het slachtoffer van het misdrijf werd daarbij ongeveer vergeten.

Men mag het een gelukkig verschijnsel heten dat in de laatste tijd opnieuw gedacht wordt aan een meer doelmatige bescherming van de slachtoffers (2). De garanties, die men voor de verdachte eist in het vooronderzoek, moeten evenzeer gelden voor de benadeelde.

Hoe het ontwerp zal zijn van het nieuwe wetboek van strafrechtspleging, waaraan prof. BEKAERT, Koninklijk Commissaris voor de hervorming van de rechtspleging in strafzaken, thans werkt, kan nog niet gezegd worden. Uit zijn onderwijs, als titularis van de FRANCQUI-leerstoel aan de Rijksuniversiteit te Luik in 1971-1972, dat samengebundeld werd in een boek, getiteld *La manifestation de la vérité dans le procès pénal*, blijkt niettemin dat de hoger besproken problemen zijn aandacht gaande houden. De omstandigheden zijn gunstig, opdat de hervorming van de strafrechtspleging, een onderneming die meer dan een eeuw

(1) In Frankrijk bestaat dit met betrekking tot de aanstelling van deskundigen (art. 156 C.P.P.) — In zekere mate ook in Nederland (A. MINKENHOF, *De Nederlandse strafvordering*, blz. 131-133).

(2) V. VAN HONSTÉ : „La réparation par l'Etat du dommage subi par les victimes de certaines infractions”, *J.T.*, 1973, 609 e.v., met verwijzing naar een uitgebreide literatuur over deze kwestie.

geleden werd ingezet, thans eindelijk zou verwezenlijkt worden. In 1967 kwam het gerechtelijk wetboek klaar, dat de rechterlijke organisatie en de burgerlijke rechtspleging omvat. Daarin ligt reeds een belangrijke kern van de hernieuwde strafrechtspleging, vermits dit wetboek enerzijds het gemeenrecht uitmaakt voor alle rechtsplegingen (dus ook die van strafrechtelijke aard), in de mate waarin het Wetboek van Strafvordering geen afwijkende regelingen inhoudt (1), en anderzijds de rechterlijke organisatie, ook in strafzaken, regelt (2). Met het tot stand brengen van een nieuw wetboek van strafrechtspleging, zou het procesrecht tot één groot geheel herwerkt zijn.

III. INTERNATIONALISERING VAN HET STRAFRECHT

In een wereld waar nauwelijks nog grenzen bestaan en waarin, dank zij de bijna onbeperkte communicatiemogelijkheden, het verlangen naar onderlinge solidariteit groeit, ontwikkelt zich vanzelfsprekend het bewustzijn van universele waarden.

Dit bewustzijn werd begrijpelijkerwijze bijzonder scherp ervaren toen, na het beëindigen van de tweede wereldoorlog, de mensheid geconfronteerd werd met het probleem van de beteugeling van de oorlogsmisdadigheid. Hierdoor ontstond een hernieuwde belangstelling voor het *volkenrechtelijk strafrecht*, dat, in zijn hoogste uitdrukkingsvorm, door middel van strafbepalingen, streeft naar de beteugeling van misdaden tegen de mensheid. Zijn uiteindelijk streefdoel om uit te groeien tot een supranationaal recht, waarvan de handhaving zou gewaarborgd worden door een supra-nationaal gerechtshof, werd niet verwezenlijkt niettegenstaande pogingen in die richting door de U.N.O. (3).

Toch werd, in het domein van het volkenrechtelijk strafrecht, enige vooruitgang geboekt. Waar voorheen internationaal gewoonterecht de bescherming van universele rechtswaarden beheerste, ontstonden, sedert de tweede wereldoorlog, verdragen, die veel verder reiken, doordat ze, vooreerst strafbare gedragin-

(1) Artikel 2 Ger. Wetb.; — R. HAYOIT DE TERMICOURT : *Considérations sur le projet de code judiciaire*, blz. 6 e.v.

(2) Artikelen 58-287 Ger. Wetb.

(3) S. GLASER : *Droit international pénal conventionnel*, blz. 200-203.

gen definiëren en zodoende het legaliteitsbeginsel in toepassing brengen, maar bovendien voor de toetredende Staten ook de verplichting inhouden om, op het nationale plan, de interne wetgevingen aan de eisen van het Verdrag aan te passen (1). Voorbeelden daarvan vindt men o.m. in de conventie van 9 december 1948, betreffende genocide en in de Conventies van Genève van 12 augustus 1949 betreffende de bescherming van oorlogsslachtoffers. Niettegenstaande België voormelde verdragen sinds lang goedgekeurde, bleef de aanpassing van de interne wetgeving niettemin nog steeds uit.

Ook op andere gebieden krijgt, in de Belgische wetgeving, het volkenrechtelijk strafrecht stilaan gestalte. Vermelden we hier enkel het Verdrag van 's Gravenhage van 16 december 1970 tot bestrijding van het wederrechtelijk in zijn macht brengen van luchtvaartuigen, dat, goedgekeurd door de wet van 2 juni 1973, reeds leidde tot de vereiste aanpassing van onze wetgeving door de wet van 6 augustus 1973.

De samenwerking, die op economisch gebied, in *Benelux-verband* tot stand kwam en het streven naar Europese eenmaking, dat hoofdzakelijk door de oprichting van de *Raad van Europa* zijn organisatie kreeg, stimuleerden initiatieven tot eenmaking van het recht. Het strafrecht nam, van meetaf, daarin een belangrijke plaats in. In het kader van Benelux berust de voorbereiding van ontwerpen, die de unificatie van het recht moeten helpen verwezenlijken bij de Belgisch-Nederlands-Luxemburgse studiecommissie voor eenmaking van het recht (2). Opgericht in 1948, leidden haar werkzaamheden op het gebied van het strafrecht tot het Benelux-Verdrag van 27 juni 1962, dat sinds 11 december 1967 in werking is getreden.

Het Verdrag inzake de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen in strafzaken van 26 september 1968, wacht nog op ratificatie, terwijl, daarbij aansluitend, een ontwerp-verdrag inzake het overnemen van strafvervolgingen ter bespreking is in de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad (3).

(1) S. GLASER: *op cit.* blz. 169 e.v.

(2) A. LIMPENS: *L'unification du droit dans les pays de Benelux. Les organes compétents et leur mission*, (in: *Rapports belges au VIIIe Congrès international de droit comparé*, 1970), blz. 139-155.

(3) *Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad*, nr. 132-1 (zestiende gezamenlijk verslag), blz. 18-21.

Deze drie initiatieven, waarvan het onderling verband opvallend is, wijzen op een duidelijke verruiming in de conceptie van juridische samenwerking, die in de toekomst zich niet meer zal beperken tot uitlevering en rechtshulp aan de verzoekende staat, maar bovendien ook het overnemen van de vervolging en de uitvoering van straffen door de aangezochte staat zal omvatten.

Sinds enkele maanden kwam de studiec commissie klaar met een ontwerp van eenvormige wet inzake de bedrogsdelicten, terwijl verscheidene andere onderwerpen, die voor eenmaking in aanmerking kunnen komen, nog ter studie zijn. De voorbereiding van dit alles vergt vooral een grondige en nauwkeurige voorafgaandelijke rechtsvergelijkende studie, waaruit steeds weer ook blijkt hoe moeilijk het is om een — zelfs beperkte — unificatie tot stand te brengen. Dit schijnt wel één van de oorzaken te zijn waarom de werkzaamheden zo traag vorderen. Doch ook de weg, die ligt tussen het ontwerp en het afsluiten van het Verdrag en de goedkeuring ervan door de nationale wetgevers, is lang en moeizaam.

De initiatieven op Europees plan zijn eveneens talrijk en verscheiden. Het Europees strafrecht, dat, onder impuls van de Raad van Europa (1), geleidelijk vorm krijgt, vindt zijn oorsprong in twee bronnen :

- enerzijds in multilaterale verdragen met bindend karakter;
- anderzijds in resoluties van het Comité van Ministers die, hoewel ze geen bindend karakter hebben, niettemin voor de nationale wetgevers een oriëntatie aangeven voor aanpassing en wijziging van het intern recht.

Onder de belangrijkste verwezenlijkingen van de Raad van Europa, op het gebied van het strafrecht, dienen te worden vermeld :

1. Het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950. De betekenis van dit verdrag ligt hoofdzakelijk hierin dat het de *minimavereisten* formuleert, waaraan het systeem van strafrecht en strafrechtspleging moet voldoen in de landen, die het verdrag hebben ondertekend.

(1) J. VELU : „Le rôle du Conseil de l'Europe dans l'élaboration du droit pénal européen, *J.T.*, 1969, blz. 726 e.v.

Zoals bekend is België genoodzaakt geweest, teneinde zijn wetgeving in overeenstemming te brengen met artikel 5 van het verdrag, dat de principes inzake vrijheidsberoving vastlegt, enerzijds de wet van 20 april 1874 betreffende de voorlopige hechtenis aan te vullen (1) en anderzijds de wet van 27 november 1891 tot beteugeling van landloperij en bedelarij te wijzigen (2).

2. Diverse verdragen, die, op Europees niveau, een doelmatige bestrijding van de steeds groeiende internationale criminaliteit moeten bevorderen. Het zijn :
 - het Europees uitleveringsverdrag van 13 december 1957;
 - het Europees verdrag aangaande de wederzijdse rechtshulp in strafzaken van 20 april 1959;
 - het Europees verdrag inzake de internationale gelding van strafvonnissen van 28 mei 1970;
 - de Europese overeenkomst betreffende de overdracht van strafrechtelijke vervolgingen van 15 mei 1972.

Zoals reeds werd aangestipt met betrekking tot gelijkaardige verdragen in Beneluxverband, wijzen ook de zoëven vermelde Europese verdragen op eenzelfde verruiming in de opvattingen omtrent juridische samenwerking (3).

Men kan alleen maar betreuren dat de goedkeuring van deze verdragen door het Parlement tot op heden is uitgebleven en zodoende de mogelijkheden, die ze bieden in de strijd tegen de internationale criminaliteit, onbenut moeten blijven (4).

3. Het Europees Verdrag betreffende het toezicht op de voorwaardelijk veroordeelde of in vrijheid gestelde personen van 30 november 1964, goedgekeurd door de wet van 15 juli 1970. Dit verdrag, dat aansluit bij de moderne opvattingen inzake penologie, schept de mogelijkheid om, over de grenzen heen, toezicht en begeleiding uit te oefenen, o.m. ook in verband

(1) J. D'HAENENS : „De vergoeding voor onrechtmatige vrijheidsbeneming en voor onwerkdadige voorlopige hechtenis”, *R.W.*, 1973-74, kol. 239, nr. 20 en kol. 246-247, nr. 31.

(2) C. J. VANHOUDT : *Van landlopers en bedelaars naar maatschappelijk onaangepasten* (in : *Recht in beweging*, Dl. II), blz. 1209-1213.

(3) C. J. VANHOUDT en W. CALEWAERT : *Belgisch strafrecht*, Dl. III, blz. 1182 (addenda) en *Supplement*, nr. S. 471bis en 471quater.

(4) V. VAN HONSTÉ : „Bedenkingen over de bestrijding van de zware misdadigheid”, *R.W.*, 1972-73, kol. 258-260.

met beslissingen van veroordeling met uitstel of van opschorting van uitspraak van veroordeling waaraan probatievoorwaarden verbonden werden.

4. Verscheidene resoluties van het Comité van Ministers, waaronder hoofdzakelijk te vermelden is de resolutie betreffende de voorlopige hechtenis, waarin o.m. de wenselijkheid wordt beklemtoond om, in de mate van het mogelijke, voorlopige hechtenis te vervangen door andere vrijheidsbeperkende maatregelen (1).

De studie en de voorbereiding van deze en andere initiatieven in het domein van het strafrecht is een taak, die werd opgedragen aan een Comité van deskundigen, dat sedert 1958, onder de benaming van „Comité européen pour les problèmes criminels” (C.E.P.C.), de ontwikkeling naar een Europees strafrecht stimuleert.

Dit kort en uiteraard zeer onvolledig overzicht van de veranderingen die, onder impuls van het internationaal recht, zich in het strafrecht aan het voltrekken zijn, laat nochtans toe een duidelijker inzicht te krijgen in wat men thans onder internationalisering van het strafrecht kan verstaan. Het is, in beperkte mate, de verwezenlijking van een begin van unificatie, doch vooral een streven naar aanpassing van de nationale wetgevingen aan vereisten door internationale verdragen en organen gesteld, om gemeenschappelijke doelstellingen te bereiken.

BESLUIT

Een overzicht van de ontwikkeling van het strafrecht over een tijdspanne van een eeuw wettigt, naar mijn oordeel, de conclusie dat de nieuwe opvattingen, die, langsheen de strafwetenschappen in al hun aspecten, geleidelijk zijn gegroeid, ten slotte zijn doorgedrongen eerst in de doctrine, om nadien uiteindelijk weerklank te vinden bij de wetgever.

Dit blijkt niet steeds op het eerste gezicht. De grotendeels verouderde wetboeken waarin vernieuwde opvattingen tot uitdrukking moesten worden gebracht, boden meestal daarvoor

(1) J. VELU, *op. cit.*, blz. 781, nr. 59.

geen geschikt kader en werkten daarom remmend. Een nieuwe codificatie van strafrecht en strafrechtspleging, waardoor in een structureel samenhangend geheel een synthese zou tot stand komen van al het waardevolle, dat thans op hopeloze wijze verspreid ligt, lijkt mij voor de toekomst de meest belangrijke taak te zijn. Gericht op de toekomst, zou een hercodificatie vooral ook rekening moeten houden met de ontwikkeling van het strafrecht naar internationalisering toe, een verschijnsel waarvan enkele krachtlijnen stilaan duidelijker te voorschijn komen.